

Memorandum

- S V A Z U - / C I K Á N Ů - / - R O M Ů v ČSR

k základním otázkám romské /cikánské/ problematiky a vymezení společenského postavení Romů /Cikánů/.

Stanovisko zpracováno a projednáno společensko-vědní komisí ÚV Svazu Cikánů-Romů a projednáno a schváleno předsednictvem ÚV Svazu Cikánů - Romů dne 17.4. 1970

PROGRAM SVAZU /CIKÁNŮ / ROMŮ v ČSR, schválený Ustavujícím sjezdem této organizace 30. srpna 1969 se zabývá i charakteristikou Romů /Cikánů/ a jejich společenským postavením. Upozornuje na složitost této otázky, rovněž i na to, že teoretické zpracování charakteristiky Romů není dosud provedeno. Úkoly v tomto smyslu zadané politickými a vládními orgány v roce 1965 ČSAV jsou nesplněny a nebyl proveden ani fundovaný vědecký výzkum. Neexistují v této otázce ani ucelené teoretické práce.

Svaz (Cikánů)- Romů se domnívá, že právě teoretické zpracování romské problematiky by bylo obohacením marxismu-leninismu v oblasti společenských věd, zejména učení o národnostní otázce.

Není chybou Romů samých, vzhledem k jejich společenskému postavení a úrovni, že tyto otázky nejsou dopracovány. Vznikem Svazu (Cikánů) - Romů a jeho výchovnou činností však vznikl nový předpoklad a podmínky, aby i Romové sami mohli se v této otázce vyjádřit a angažovat se a Svaz C.-R., jako společenská organizace Národní fronty má jistě právo aspirovat na postavení, které odpovídá počtu a charakteristice Romů v naší zemi.

Stanovení charakteristiky a společenského a právního postavení Romů má význam nejen pro teorii, ale zejména jako základní východisko pro praktické řešení romské problematiky.

Stávající vymezení co jsou Romové je nedostatečné, neúplné, s řadou nejasností, nepřesností, rozpaků a otevřených otázek v důsledku pojetí, nedůsledností dřívějších společenských řádů, poznamenaných i diskriminačními jevy v řešení.

Problém Romů není jen otázka sociální v pojetí charitativním, ale zejména složitá politicko-spoločenská otázka tohoto početného specifického etnika (300 000 v ČSSR)

V pojetí a praktickém řešení romské problematiky je třeba počítat s novým činitelem - Svazem Cikánů-Romů a v souvislosti s jeho činností s probuzeným uvědoměním i dalším procesem obrození Romů v socialistickém duchu. Předpokládáme tedy i větší spolupráci a zainteresovanost Romů samých na řešení vlastní problematiky. Účast Romů i na realizaci řešení této otázky by neměla být popírána.

Ve stávajících pokusech o charakteristiku Romů je mnohoznačnost - hovoří se o "cikánech"; "Cikánech"; "občanech cikánského původu"; "Cikánech - Romech"; o "národnosti cikánské" atd. Nejednotné užití názvu pro Romy a nejednotná ortografie slova Cikán není jen formální podružnost, nýbrž signalizuje závažnou skutečnost: není jasné, jak na Romy nazírat:

- "cikán" s malým "c" vypovídá, že na Romy se nazírá jako na příslušníky sociální vrstvy, neboť jména národní, kmenová, etnická se píšou velkými iniciálami. Navíc ve slově "cikán" přežívá opovrhlivý vztah majoritní společnosti k Romům, viz Slovník jazyka českého, Frant. Trávníček ("cikán" - symbol lživosti, zlodějskosti, toulavosti...").

- "občan cikánského původu" - znamená, že Romům je tolerován pouze jejich nepozbytelný původ, ale jinak jsou přijímáni pouze tehdy, stanou-li se něčím jiným, než Romy - tedy Čechy, Slováky "cikánského původu". Označení "občan cikánského původu" vyžaduje požadavek asimilace a tím znevažuje "romství" jako něco, co nemá právo na existenci.

- "Cikán" - doznáváme, že Romové jsou "etnická skupina".

- "Rom" - podle nepsaného usu /zvyklosti/ se pro příslušníky národních a národnostních skupin užívá názvu odvozených od jejich indigenního jména, tedy od jména, které sami používají. Přijetím názvu Rom doznáváme, že Romové mají právo existovat jako ROMOVÉ - tedy jako národnost.

V oficiálních materiálech nejsou v ČSR Cikáni zahrnováni mezi národnosti. Jedním z argumentů je, že "občané cikánského původu" v ČSR prý ve většině uvádějí jako národnost slovenskou, maďarskou nebo českou. Toto tvrzení vychází však z paradoxní situace: žádná romská národnost dosud oficiálně uznána nebyla, Romům tedy nezbývalo nic jiného - než aby se hlásili k tomu, co legálně existuje, co je oficiálně uznáno. Navíc je zcela pochopitelné, nehlásí-li se Romové k znevažujícímu pojmu "cikán" (zloděj, tulák, lhář); budou se tedy, jako každá skupina hlásit ke jménu, které sami používají a které je pro ně symbolem skupinové sounáležitosti - tedy ke jménu Rom.

Jestliže Romové v minulosti dostatečně svou romskou příslušnost neprojevovali, pak to nebylo proto, že by se necítili Romy, ale proto, že byli vystavováni asimilačním aktivitám a tlakům znevažujícím jejich etnické determinace jako je jazyk, svěbytná kultura uchovávaná v normách chování, zvyků, projevující se ve svěbytné hodnotové orientaci, etickém a estetickém citění a tradovaná ve formě folklóru.

Asimilační tlaky legalizované a vlastně direktivně nařízené vládním usnesením č. 502/1965 mluví v termínech jako "asimilace plánovaného a organizovaného rozptylu", likvidace "nežádoucích cikánských soustředění" - ne víc než 5% Romů v obci a obsahuje tendence potlačování romštiny a romského folklóru, viz Jaroslav Sus: "Cikánská otázka v ČSSR" z r. 1962, str. 33, 124, 11 a 10 atd. Praxe prováděná citovaným usnesením nabývala na některých místech persekucních forem. Není tedy divu, že takto omezování, nemohli Romové svou příslušnost projevovat. A navíc romská (dělnická) inteligence v českých zemích i na Slovensku opětovně požadovala v padesátých letech, aby se Romové mohli integrovat s ostatní společností jako svěbytní etnicitou determinovaní občané, aby jako Romové participovali na řešení své společenské situace - pokaždé byl jejich požadavek odmítnut z asimilačních pozic.

V roce 1969 byl kritizován rozptyl, který vůbec neuspěl. Zpráva MPSV uvádí, že roptyl byl splněn na 45%, přičemž z přistěhovaných rodin se 25% vrátilo zpátky. Zpráva doznává, že rozptyl a násilná asimilace vzbudila odpor nejen u Romů, ale i u ostatních občanů. V analýze dosavadních způsobů "řešení cikánské otázky" se dochází k tomu, že organizovaná asimilace ani rozptyl nejsou uskutečnitelné ani technicky a hlavně proto, že Romové jsou natolik svým etnikem i hodnotou, (kterou mu přičítají) determinováni, že se ho nemohou a nechtějí vzdát. V samotném návrhu zásad národnostní politiky v ČSR se říká, že se Romům ponechají vnitřní etnické zvyklosti

bez násilných asimilačních opatření. Asimilační tendence jako možná forma komunikace mezi Romy a ostatní společností jako forma integrace Romů zcela ztroskotaly.

V roce 1969 byly uznány Svazy Romů ČSR a SSR jako složky Národní fronty. Romům tedy bylo umožněno, poprvé v historii, aby participovali na řešení vlastní společenské situace. A tím také byla poprvé v historii dána Romům možnost, aby se začali hlásit nikoliv k "cikánům", ale k Romům beze strachu, že přihlášení se k vlastní národnosti bude znamenat cestu do koncentračního tábora (viz 2. světová válka), že bude znamenat zákaz pobytu, nebo alespoň zesměšnění či soucitné blahosklonné přezírání. Zároveň jim bylo přiznáno právo účasti na veřejném životě ve prospěch našeho zřízení. Tato nová situace trvá teprve přes půl roku. Za tu dobu získaly oba Svazy již kolem 14 000 členů a to při minimálních možnostech agitačně působit pomocí masově sdělovacích prostředků. Bylo dosaženo řady dobrých výsledků i na úseku společenské výchovy a kultury.

Vzhledem k dosaženým výsledkům a k jednoznačnému přihlášení se k programu Národní fronty a k uznání KSČ jako jediné vedoucí síly ve státě (viz prohlášení Ústavujícího sjezdu 30.8.1969), Svaz Cikánů-Romů může aspirovat i na to, aby Romové byli uznáni jako národnost. Statut národnosti chápeme jako stabilizaci práva existovat se svou etnickou determinací, svébytností - tedy se svou odlišností od jiných etnicit tohoto státu. Je to právo, které požívá každá skupina v ČSSR dostatečně početná a dostatečně odlišná od ostatních. Početností jsou Romové druhou největší "národností" v ČSSR po Maďarech. (Je myšleno zařazení v národnostních menšinách na druhém místě !)

Odlišnost (svébytnost) determinující Romy lze charakterizovat takto:

- VLASTNÍ JAZYK (romština), kterým hovoří převážná většina Romů. Romština byla dosud podceňována nejen jako etnická determinace Romů, ale tím i jako integrační faktor. Nepřímý ukazatel svědčící o roli romštiny mezi Romy je 86% romských dětí, které nedochodí základní devítiletou školu, z toho 38,9% dokončí pouze pátou třídu. Zpráva MPSV doznává, že hlavní příčina neprospěchu je neznalost vyučovacího jazyka - což je možno formulovat logičtěji: nevyužívání romštiny jako potenciálního jazyka alespoň v několika počátečních třídách základní devítileté školy.

- kromě jazyka jsou Romové determinováni svébytnými NORMAMI CHOVÁNÍ, ZVYKLOSTMI, POSTOJI, HODNOTOVOU ORIENTACÍ, ŽIVOTNÍM STYLEM, souvisejícím se specifickou strukturou rodiny, rodu, která se utvářela v průběhu komunikací uvnitř skupiny a nabývala existenciální hodnotu tím větší, čím byli Romové izolováni, diskriminováni, distancováni.

- jako každá skupina vázaná vnitřními komunikacemi a specifickou komunikační symbolikou, mají i Romové formy, ve kterých uchovávají svá sdělení, svou specifickou historickou zkušenost, své životní pocity i své uvědomění pro budoucí generace; u Romů plní tuto funkci přenosné (tradovatelné) formy svébytný FOLKLOR. Tím se folklor a jazyk stávají zároveň kreativní hodnotou a do jisté míry i kreativní determinantou, neboť myslet a tvořit lze pouze v důvěrně známé komunikační symbolice.

- jako hlavní námitka proti přiznání charakteru národnosti se uvádí neexistence národního území. Domníváme se, že tento fakt by v socialistickém státě - podobně jako v Sovětském svazu, kde Romové jsou v počtu 173 000 uznáni jako národnost, - neměl mít místo. Naopak by měl svědčit pro to, že českoslovenští Romové neaspirují na zvláštní postavení, opírající se na příklad o romské území atd., ani nežadají vlastní školy (romština jen jako pomocný vyučovací jazyk než se děti naučí česky nebo slovensky), ani nežadají právo používat romštiny v úřadech, u soudů a jinde.

V oficiálních materiálech bývá používáno jako nejnaléhavějšího úkolu termínu "zcivilizování" vnějšího projevu, zejména rodinného života Romů. Co si představovat pod tímto zcivilizováním rodinného života. Může to znamenat i rozptýl, sterilizace a jiné "civilizační" zásahy do rodinného života. Nehledě na to, že výraz "zcivilizování" symbolizuje manipulátor-
ský přístup, vylučuje participaci Romů samých na "sebezcivilizování".
Domníváme se, že socializace těch Romů, kteří dosud sdílejí postavení neintegrováné vrstvy, je možné pouze, budou-li respektovány jejich etnic-
ké determinace, kterých se nemohou a ani nechtějí vzdát.

Je pravda, že v důsledku omezených minulých komunikací vnějších a vnitřních, v důsledku kastovního postavení Romů, které znemožňovalo společenskou diferenciaci, participaci na různých právech společnosti (v minulých dobách m.j. i právo na vzdělání), je romština omezena svou dosavadní používaností v nediferencovaných komunikačních sférách a navíc není stabilizována spisovnou normou. To ovšem vůbec neznamená, že není použitelná tam, kde její současný stav je schopen plnit komunikační funkci. Také to neznamená, že používáním se romština nemůže případně vyvíjet jako kterýkoli jiný jazyk na světě.

Tím chceme říci, že status národnosti chápeme jako právo uplatňovat své "národnostní" determinace tou měrou, jakou jsou použitelné a tou měrou, jakou si Romové sami budou přát. Status národnosti chápeme tedy jako p r á - v o , nikoli jako d i r e k t i v u .

Domníváme se, že přiznání nezdaru asimilačních snah a upuštění od násilných asimilačních zásahů je zároveň přiznáním etnických determinant Romů jako optimálních možných faktorů integrace. Tím jsou vlastně Romové ne-
přímo uznáni jako národnost v neformálním slova smyslu, navíc praktická opatření v řešení romské problematiky mají tento charakter. Domníváme se, že uznání romské národnosti i ve formálním slova smyslu, tedy přidělením statutu národnosti by byly vytvořeny větší předpoklady pro to, aby Romové participovali na řešení své společenské situace, aby se cítili jako skutečně rovnoprávní občané ČSSR. (20. článek Ústavy z r. 1960 jak je vidět rovnoprávnost nezajistil, jinak by nemohlo být vydáno asimilační usnesení č. 502/1965). Uznáním statutu národnosti by také ostatní obyvatelé považovali Romy více za své spoluobčany. Pro Romy by také bylo vytvořeno právo mimo uznávaná práva socialistického občana existovat také s tím, čím jsou determinováni a urychlil by se proces socialistické integrace Romů se společností. Nelze podcenit i význam politicko-morální a upevnění sebevědomí Romů jako plnoprávných občanů tohoto státu.

Jsme si plně vědomi složitosti otázky a jejího praktického řešení. Rozhodně nechceme, aby naše memorandum bylo chápáno jako politický požadavek. Snažíme se jen vytýčit naše stanovisko k otázce charakteristiky společenského a právního vymezení postavení Romů a respektování jejich specifického etnika. Docenujeme také nutnost respektovat politickou a hospodářskou situaci našeho státu. Jde nám zejména o účelné, efektivní a rychlejší řešení této problematiky za plně naší aktivní spolupráce. Jsme přesvědčeni, že bude vycházeno ze všech předpokladů spravedlivého a humanního řešení romské problematiky tak, aby se Romové stali plně platnými socialistickými občany našeho státu.

B r n o dne 22.4.1970